

پژوهشگاه پولی و بانکی
بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران

(۱۳۱)

عوامل مؤثر بر اختلاس در نظام بانکی

مجری:

حسین حشمتی مولایی

حشمتی مولایی، حسین
عوامل مؤثر بر اختلاس در نظام بانکی / مجری حسین حشمتی
مولایی. - تهران: پژوهشکده پولی و بانکی، ۱۳۸۴.
ط، ۱۰۸ ص: جدول. - (پژوهشکده پولی و بانکی، بانک مرکزی
جمهوری اسلامی: ۱۳۱)

ISBN: 964-8257-14-0

پشت جلد به انگلیسی:
Effective Factors in Banking System Embezzlement

فهرست نویسی بر اساس اطلاعات فیبا.
کتابنامه: ص. ۱۰۶-۱۰۸.

۱. بانک و بانکداری - - تبهکاریها. ۲. اختلاس الف. پژوهشکده
پولی و بانکی. ب. عنوان.

۲۶۴/۱۶۲

ح ۵/۶۰۷/۱۶۲ HG
[HV ۶۶۷۵]

۸۳-۴۳۰۹۳ م

کتابخانه ملی ایران

شابک: ۹۶۴-۸۲۵۷-۱۴-۰۰

نام کتاب: عوامل مؤثر بر اختلاس در نظام بانکی

مجری: حسین حشمتی مولایی

ناشر: پژوهشکده پولی و بانکی - بانک مرکزی ج.ا.ا.

نوبت چاپ: اول

تاریخ انتشار: بهار ۱۳۸۴

تیراژ: ۱۰۰۰ نسخه

قطع: وزیری

نشانی: تهران، خیابان پاسداران، ضرابخانه، نگارستان هفتم (شهید بهرام جعفر)، پلاک ۱

کد پستی: ۱۶۶۱۹

تلفن: ۲۸۵۵۶۰۸-۲۸۵۵۶۰۷

فاکس: ۲۸۵۰۴۵۷

پست الکترونیکی: E-mail: LIB @ MBRA-CBI.org

(کلیه حقوق برای ناشر محفوظ است)

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
ح	پیشگفتار
۱	فصل اول: کلیات و مفاهیم اختلاس
۱	۱-۱- مقدمه
۲	۱-۲- مفهوم فساد
۳	۱-۳- طبقه‌بندی فساد
۵	۱-۴- انواع فساد
۵	۱-۴-۱- فساد مالی و اقتصادی
۸	۱-۴-۲- فساد سیاسی
۸	۱-۵- مفهوم اختلاس
۹	۱-۵-۱- روش‌ها و عوامل اختلاس
۹	۱-۵-۲- فساد سیاسی در برابر فساد اداری
۱۲	۱-۵-۳- اختلاس از دیدگاه حقوقی
۱۴	۱-۵-۴- متعلق و موضوع جرم اختلاس
۱۶	۱-۵-۵- ضرورت بررسی پدیده اختلاس و مبارزه با آن
۱۸	۱-۵-۶- پیامدهای اقتصادی اختلاس
۱۹	۱-۶- نقش بانک‌ها در روند گسترش اختلاس
۱۹	۱-۶-۱- وضعیت اختلاس در بانک‌ها
۲۰	۱-۶-۲- علت جلوگیری از افشاگری
۲۳	۱-۶-۳- عوامل مؤثر بر اختلاس در شبکه بانکی
۲۶	۱-۶-۴- مقایسه میان سیستم بانکی انگلستان و سیستم بانکی ایران، در رابطه با سوء استفاده‌های مالی و اختلاس

۲۷	۱-۶- زمینه‌های اجتماعی فساد مالی و اقتصادی (اختلاس)
۳۱	فصل دوم: بررسی تطبیقی فساد مالی و اقتصادی (اختلاس)
۳۱	۲-۱- مقدمه
۳۶	۲-۲- تاریخچه فساد مالی و اقتصادی در ایران
۴۱	۲-۳- برخورد با مسأله اختلاس در سطح بین‌المللی
۴۱	۲-۳-۱- بانک جهانی
۴۴	۲-۳-۲- صندوق بین‌المللی پول
۴۶	۲-۳-۳- کمیسیون مستقل مبارزه با فساد
۴۸	۲-۳-۴- آژانس آمریکایی توسعه بین‌المللی
۵۱	فصل سوم: بررسی آماری اختلاس در نظام بانکی کشور
۵۱	۳-۱- طبقه‌بندی آماری
۵۲	۳-۱-۱- حساب‌های مورد اختلاس
۵۳	۳-۱-۲- نحوه کشف اختلاس
۵۴	۳-۱-۳- میزان تحصیلات
۵۴	۳-۱-۴- سنوات
۵۵	۳-۲- بررسی میزان اختلاس، بر اساس روش‌های ارتکاب به اختلاس
۵۵	۳-۲-۱- جعل
۶۳	۳-۲-۲- اسناد واهی و صوری
۷۱	۳-۲-۳- حذف، امحاء، و عدم ثبت
۷۸	۳-۲-۴- برداشت یا سرقت
۸۵	۳-۲-۵- سایر روش‌ها
۹۱	۳-۳- برآورد مدل اقتصادسنجی عوامل مؤثر بر اختلاس در شبکه بانکی
۹۸	۳-۴- ضمیمه فصل سوم: نتایج پردازش الگو

۹۹	فصل چهارم: نتیجه‌گیری و توصیه‌های سیاسی
۹۹	۴-۱- عوامل برونی مؤثر بر اختلاس
۱۰۱	۴-۱-۱- امکان حسابرسی داخلی و برنامه‌ریزی
۱۰۲	۴-۱-۲- ضعف نظارتی
۱۰۳	۴-۱-۳- فشردگی عملیاتی
۱۰۳	۴-۲- عوامل درونی مؤثر بر اختلاس
۱۰۶	- فهرست مآخذ

فهرست جداول

صفحه

عنوان

- ۲۶ جدول (۱-۱): میزان تخلف و سوء استفاده‌های واقعی در دو کشور ایران و انگلستان ۱۹۹۶-۲۰۰۰ (۱۳۷۵-۷۹)
- ۲۷ جدول (۱-۲): نرخ رشد میزان اختلاس در دو کشور ایران و انگلستان ۱۹۹۷-۲۰۰۰ (۱۳۷۶-۷۹)
- ۵۶ جدول (۳-۱): مبالغ اختلاس (روش جعل) در حساب‌های مختلف (۱۳۸۰)
- ۵۷ جدول (۳-۲): سهم حساب‌های مورد اختلاس در روش جعل (۱۳۸۰)
- ۵۸ جدول (۳-۳): مبالغ کشف شده در جعل به وسیله عوامل مختلف (۱۳۸۰)
- ۵۹ جدول (۳-۴): سهم عوامل در کشف جعل (۱۳۸۰)
- ۶۰ جدول (۳-۵): مبالغ مورد اختلاس (جعل) با توجه به مقاطع تحصیلی کارکنان (۱۳۸۰)
- ۶۱ جدول (۳-۶): سهم مقاطع تحصیلی در جعل (۱۳۸۰)
- ۶۱ جدول (۳-۷): تعداد کارمندان بانک در هر یک از مقاطع تحصیلاتی (۱۳۸۰)
- ۶۲ جدول (۳-۸): مبالغ اختلاس شده (جعل) با توجه به سنوات کارکنان (۱۳۸۰)
- ۶۲ جدول (۳-۹): سهم سنوات مختلف در جعل (۱۳۸۰)
- ۶۳ جدول (۳-۱۰): تعداد کارمندان بانک در سنوات مختلف (۱۳۸۰)
- ۶۵ جدول (۳-۱۱): مبالغ اختلاس به روش اسناد واهی و صوری در حساب‌های مختلف (۱۳۸۰)
- ۶۶ جدول (۳-۱۲): سهم حساب‌های مورد اختلاس در روش اسناد واهی و صوری (۱۳۸۰)
- ۶۷ جدول (۳-۱۳): مبالغ کشف شده در اسناد واهی و صوری، به وسیله عوامل مختلف (۱۳۸۰)
- ۶۸ جدول (۳-۱۴): سهم عوامل در کشف اسناد واهی و صوری (۱۳۸۰)
- ۶۹ جدول (۳-۱۵): مبالغ مورد اختلاس (اسناد واهی و صوری) با توجه به مقاطع تحصیلی کارکنان (۱۳۸۰)

- ۷۰ جدول (۳-۱۶): سهم مقاطع تحصیلی در اسناد واهی و صوری (۱۳۸۰)۰
- ۷۰ جدول (۳-۱۷): مبالغ مورد اختلاس (اسناد واهی و صوری) با توجه به سنوات کارکنان (۱۳۸۰)
- ۷۱ جدول (۳-۱۸): سهم سنوات مختلف در اسناد واهی و صوری (۱۳۸۰)
- ۷۲ جدول (۳-۱۹): مبالغ اختلاس (روش حذف، امحاء و عدم ثبت) در حساب‌های مختلف (۱۳۸۰)
- ۷۳ جدول (۳-۲۰): سهم حساب‌های مورد اختلاس در روش حذف، امحاء و عدم ثبت (۱۳۸۰)
- ۷۴ جدول (۳-۲۱): مبالغ کشف شده در حذف، امحاء و عدم ثبت به وسیله عوامل مختلف (۱۳۸۰)
- ۷۵ جدول (۳-۲۲): سهم عوامل در کشف حذف، امحاء و عدم ثبت (۱۳۸۰)۰
- ۷۶ جدول (۳-۲۳): مبالغ مورد اختلاس (حذف، امحاء و عدم ثبت) با توجه به مقاطع تحصیلی کارکنان (۱۳۸۰)
- ۷۶ جدول (۳-۲۴): سهم مقاطع تحصیلی در حذف، امحاء و عدم ثبت (۱۳۸۰)
- ۷۷ جدول (۳-۲۵): مبالغ مورد اختلاس (حذف، امحاء و عدم ثبت) با توجه به سنوات کارکنان (۱۳۸۰)
- ۷۸ جدول (۳-۲۶): سهم سنوات مختلف در حذف، امحاء و عدم ثبت (۱۳۸۰)
- ۷۹ جدول (۳-۲۷): مبالغ اختلاس (روش سرقت یا برداشت) در حساب‌های مختلف (۱۳۸۰)
- ۸۰ جدول (۳-۲۸): سهم حساب‌های مورد اختلاس در روش برداشت یا سرقت (۱۳۸۰)
- ۸۱ جدول (۳-۲۹): مبلغ کشف شده در برداشت یا سرقت به وسیله عوامل مختلف (۱۳۸۰)
- ۸۲ جدول (۳-۳۰): سهم عوامل در کشف برداشت یا سرقت (۱۳۸۰)
- ۸۳ جدول (۳-۳۱): مبالغ مورد اختلاس (برداشت یا سرقت) با توجه به مقاطع تحصیلی کارکنان (۱۳۸۰)

- ۸۳ جدول (۳-۳۲): سهم مقاطع تحصیلی در برداشت یا سرقت (۱۳۸۰)
- ۸۴ جدول (۳-۳۳): مبالغ مورد اختلاس (برداشت یا سرقت) با توجه به سنوات کارکنان (۱۳۸۰)
- ۸۵ جدول (۳-۳۴): سهم سنوات مختلف در برداشت یا سرقت (۱۳۸۰)
- ۸۶ جدول (۳-۳۵): مبالغ اختلاس (سایر روش‌ها) در حساب‌های مختلف (۱۳۸۰)
- ۸۷ جدول (۳-۳۶): مبالغ کشف شده در سایر روش‌ها، به وسیله عوامل مختلف (۱۳۸۰)
- ۸۸ جدول (۳-۳۷): سهم عوامل در کشف سایر روش‌ها (۱۳۸۰)
- ۸۹ جدول (۳-۳۸): مبالغ مورد اختلاس (سایر روش‌ها) با توجه به مقاطع تحصیلی کارکنان (۱۳۸۰)
- ۸۹ جدول (۳-۳۹): سهم مقاطع تحصیلی در سایر روش‌ها (۱۳۸۰)
- ۹۰ جدول (۳-۴۰): مبالغ مورد اختلاس (سایر روش‌ها) با توجه به سنوات کارکنان (۱۳۸۰)
- ۹۱ جدول (۳-۴۱): سهم سنوات مختلف در سایر روش‌ها (۱۳۸۰)

فهرست نمودارها

صفحه	عنوان
۴۰	نمودار (۲-۱): تعداد پرونده‌های مختومه اختلاس، ارتشاء، و جعل در دادگاه‌های عمومی طی سال‌های (۸۰ - ۱۳۳۷)
۹۳	نمودار (۳-۱): اختلاس و فسادگی عملیاتی
۹۴	نمودار (۳-۲): اختلاس و اختیارات نامناسب
۹۵	نمودار (۳-۳): نارسایی آموزشی و اختلاس
۹۶	نمودار (۳-۴): هماهنگی نظارتی و اختلاس

پیشگفتار

نظر به اینکه تکیه بر تحقیق و بررسی، از جمله ضرورت‌های اساسی در پیشبرد بهینه امور اجرایی است؛ لذا راهبرد صحیح سیاست‌های اقتصادی نیز مستلزم حاکمیت نگرش علمی بر اتخاذ آنها می‌باشد. در این راستا، بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران به عنوان یکی از مهمترین نهادهای تأثیرگذار بر نظام اقتصادی کشور، در سال ۱۳۶۹ اقدام به تأسیس مرکز مستقلی جهت انجام تحقیقات اقتصادی - به ویژه در زمینه مسائل پولی، ارزی و بانکی - با عنوان: «مؤسسه تحقیقات پولی و بانکی» نمود؛ تا این مؤسسه بتواند نقش بازوی پژوهشی این نهاد را - به ویژه در مورد انجام تحقیقات بنیادی و راهبردی - ایفا نماید.

به دنبال تحولات سریع حادث در صحنه اقتصاد داخلی و بین‌المللی، و به ویژه اجرای برنامه سوم توسعه اقتصادی کشور، و نیز شتاب‌گیری فرآیند جهانی‌سازی اقتصادها، لزوم ارتقاء نقش و جایگاه «مؤسسه تحقیقات پولی و بانکی» جهت ارائه خدمات متناسب با شرایط جاری، کاملاً محسوس گردید. از این رو، با فراهم نمودن تمهیدات لازم، «مؤسسه تحقیقات پولی و بانکی» به «پژوهشکده پولی و بانکی» ارتقاء سطح یافت.

کتابی که مطالعه می‌فرمایید، محصول یکی از پروژه‌های مطالعاتی پژوهشکده است که توسط آقای حسین حشمتی مولایی، کارشناس بازنشسته بانک مرکزی ج.ا.ا. و عضو هیئت علمی این پژوهشکده، و همکارانشان خانم‌ها: طاهره اکبری آلاشتی و شراره رخشان، با عنوان: «عوامل مؤثر بر اختلاس در نظام بانکی» به اجرا درآمده است.

مسأله فساد مالی و بخصوص اختلاس، با توجه به گسترش فناوری الکترونیک امروزه، پدیده‌ای صرفاً محدود به مرزهای ملی نیست. نقد و بررسی علمی و کارشناسانه عوامل مؤثر بر اختلاس، می‌تواند نقاط ضعف و قوت یک سیستم مالی را آشکار نماید؛ و از این طریق، موجب حفظ حقوق مردم، جلب اعتماد آنها و تأمین آزادی‌های اقتصادی فردی و عمومی گردد. به طور کلی، اختلاس در طول ۳۰ سال گذشته رشدی فراگیر و بین‌المللی داشته است؛ و همزمان موجب اختلال و رکود معاملات در سطح ملی و بین‌المللی بوده است. فساد مالی در سطح کلان، باعث کاهش فعالیت‌های سرمایه‌گذاری می‌گردد و حتی مسیر حرکت سرمایه‌گذاری را از بخش‌های مولد به سمت فعالیت‌های غیرمولد و زیرزمینی سوق می‌دهد.

طبق تحقیقات صورت گرفته، کاهش فساد مالی در افزایش رشد سالانه تولید ناخالص داخلی مؤثر بوده است. به همین دلیل، شناخت عوامل مؤثر بر اختلاس و برخورد ریشه‌ای با آن، از طریق تداوم تحقیقات تجربی، امری اجتناب ناپذیر می‌باشد. پژوهش حاضر - بنا به مصوبه شورای محترم پول و اعتبار - سعی نموده است که در قالب چهار فصل به بررسی این مهم بپردازد. در فصل اول، ادبیات و مفاهیم اختلاس مورد بررسی قرار گرفته است. فصل دوم، به بررسی تطبیقی فساد مالی و اقتصادی اختصاص یافته است. در فصل سوم، با استفاده از آمارهای اخذ شده، به بررسی آماری وضعیت اختلاس در نظام بانکی کشور پرداخته شده است؛ و نهایتاً، فصل چهارم به جمع‌بندی و تجزیه و تحلیل هر یک از عوامل مؤثر بر وضعیت اختلاس اختصاص یافته است.

کتابی که مطالعه می‌فرمایید؛ تحت فرآیند ویرایش فنی و ادبی قرار گرفته، و در پی تلاش دیگر همکاران این پژوهشکده، به زیور طبع آراسته گشته است؛ و جا دارد که از همکاری و کوشش ایشان تشکر و قدردانی نمایم.

امید است؛ انتشار این کتاب، مورد توجه و استفاده پژوهشگران، کارشناسان و دست‌اندرکاران مسائل اقتصادی قرار گرفته؛ و مشوق کوشش‌های بیشتری در این زمینه باشد. انشاء...

دکتر احمد مجتهد

مشاور رئیس کل بانک مرکزی ج.ا.ا.

و

رئیس پژوهشکده پولی و بانکی